

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Open leermateriaal burgerschap

impuls
open
leermateriaal

PoolWest

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Colofon december 2025

Auteurs	Ontwerpen in de klas	Els Kok Joke Visschedijk
Projectleiding	DoeDagen	Ingeborg de Wolff
Illustraties & vormgeving	Pool West	Kassandra Mol
Ontwikkelgroep burgerschap	Ontwerpen in de klas	Joke Visschedijk
	Directeuren en leerkrachten PO, experts en docenten van de DoeDagen hebben meegedacht over de lessen burgerschap voor groep 3-4	

Over de auteurs

- **Ingeborg de Wolff** heeft vanuit de kunstwereld als zij-instromer voor het onderwijs gekozen. Eerst als leerkracht, specialist HB en later als directeur. Ze heeft naast lessen ook de DoeDagen ontwikkeld (www.doedagen.nl), waarbij verrijking, verdieping en talentontwikkeling voorop staan. Nu wil ze meer collega's en leerlingen laten profiteren van deze werkwijze.
- **Els Kok en Joke Visschedijk** hebben zich vanuit de opleiding Industrieel Ontwerpen TU Delft gespecialiseerd in het ontwikkelen van educatieve leermaterialen. Ze hebben Ontwerpen in de klas (www.ontwerpenindeklas.nl) opgezet, waar open leermaterialen vanuit de didactiek van ontwerpend leren worden gedeeld. Bekijk [Instagram](#), [Facebook](#) of [LinkedIn](#) voor informatie en inspiratie.

Vanuit onze passie voor het onderwijs en vanuit onze verschillende achtergronden willen we een bijdrage leveren om leerlingen zich op hun eigen niveau actief en creatief te laten ontwikkelen.

Subsidie Impuls Open Leermateriaal

Dit open leermateriaal is ontwikkeld met subsidie van de Impuls Open Leermateriaal. Doelstelling van het subsidieprogramma is de kwaliteit van het functionerend onderwijs verhogen door te investeren in kwalitatief goed open (digitaal) leermateriaal. Bekijk voor meer informatie www.openleermateriaal.nl.

Licentie CC BY-SA 4.0

De licentie CC BY-SA 4.0 houdt in dat je dit leermateriaal en de werkbladen mag downloaden, gebruiken, aanpassen naar eigen behoefte en aangepast mag delen. Je moet daarbij duidelijk aangeven dat de aangepaste versie is gebaseerd op: *“Leerlingen voor elkaar. Open leermateriaal burgerschap. Ontwikkeld door www.ontwerpenindeklas.nl en Ingeborg de Wolff”* en de licentie CC-BY-SA 4.0 gebruiken.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Inhoudsopgave

Colofon december 2025	2
Inhoudsopgave	3
KINDEREN DOEN HET SAMEN	4
Open leermateriaal burgerschap	4
Aanleiding	4
Lessenserie	5
Algemene doelen en vaardigheden	7
Overzicht benodigde materialen	8
Geraadpleegde bronnen en literatuur	9
LES 1 Aardig doen is een superkracht	10
Lesbeschrijving	11
LES 2 Help elkaar	14
Lesbeschrijving	14
LES 3 Mooimakers aan de slag	18
Lesbeschrijving	18
LES 4 Elkaar aanvullen	21
Lesbeschrijving	21
LES 5 Samen beslissen	25
Lesbeschrijving	25
LES 6 Jouw droomklas	29
Lesbeschrijving	29

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Open leermateriaal burgerschap

Aanleiding

De aanleiding voor het ontwikkelen van deze lessenserie rond burgerschap is de vraag om lesmateriaal vanuit ons werkveld: de scholen die bij Pool West zijn aangesloten. Pool West is een invalpool voor en door het basisonderwijs. Samen met Ontwerpen in de klas, DoeDagen en met ondersteuning vanuit de subsidie Impuls Open Leermateriaal heeft Pool West de handen ineengeslagen om vorm en inhoud te geven aan de vraag vanuit het werkveld.

Open leermateriaal

Open leermateriaal is hoogwaardig lesmateriaal dat gratis en aanpasbaar is. De kracht van open leermiddelen ligt in hun open licentie, waardoor iedereen ze kan downloaden, gebruiken en aanpassen naar eigen behoefte. Dit maakt het onderwijs inclusiever en beter passend voor elke individuele leerling en groep. Bekijk www.openleermateriaal.nl voor meer informatie.

Omgaan met open leermateriaal

Ontwerpen in de klas ontwikkelt en deelt sinds jaren via www.ontwerpenindeklas.nl open leermateriaal. Dit lesmateriaal is voorzien van de licentie: CC-BY-NC-ND. Dit betekent dat je de lessen mag downloaden, gebruiken en aanpassen naar eigen behoefte, zo lang je zorgt voor een goede bronvermelding en het materiaal niet commercieel gebruikt (bijvoorbeeld door het te verkopen). Dit lesmateriaal mag je alleen **niet** delen met anderen als je het hebt aangepast. Bekijk www.creativecommons.org/licenses voor meer informatie.

Voor het open leermateriaal burgerschap dat je nu voor je hebt, maken we gebruik van de licentie: CC-BY-SA 4.0. Dit betekent dat je zowel de lessen als de werkbladen voor de leerlingen mag downloaden, gebruiken, aanpassen naar eigen behoefte en **wel** aangepast mag delen. Daarbij moet je duidelijk aangeven dat de aangepaste versie gebaseerd is op: “*Leerlingen voor elkaar. Open leermateriaal burgerschap ontwikkeld door www.ontwerpenindeklas.nl en Ingeborg de Wolff*” en de licentie CC-BY-SA 4.0 gebruiken.

Deze lessenserie burgerschap is ontwikkeld volgens de didactiek van ontwerpnd leren. We vragen je om in het geval van structurele aanpassingen te controleren of het materiaal nog voldoet aan de didactiek van ontwerpnd leren. Neem contact op met els@ontwerpenindeklas.nl.

Didactiek ontwerpnd leren

Bij ontwerpnd leren gaan de leerlingen op een laagdrempelige, creatieve manier volop aan de slag met de kerndoelen binnen een vakgebied (denk aan rekenen, wereldoriëntatie, sociaal-emotionele ontwikkeling). Ontwerpen stimuleert de creativiteit en het probleemoplossend denken. Verzinnen, maken, proberen en ontdekken. Dit maakt van leerlingen creatieve denkers en probleemoplossers, die buiten de gebaande paden kunnen én durven denken. Centraal bij de didactiek van ontwerpnd leren staat het ontwikkelen van deze manier van denken. De leerlingen richten zich niet op problemen, maar op oplossingen en actie. Handig nu én voor later om problemen op te lossen en uitdagingen aan te gaan in een snel veranderende wereld.

Het resultaat van een ontwerpactiviteit is vaak een schets of een prototype, waarvan je - puur als je naar het resultaat kijkt - zou kunnen vinden dat het beter kan. Luister je echter naar de verhalen áchter het ontwerp, dan ontdek je de meest innovatieve ideeën van leerlingen. Belangrijk dus: het gaat bij ontwerpen om het proces. De focus ligt op (ontwerp- en executieve) vaardigheden en minder op resultaat.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Ontwikkelgroep

Om een goede aansluiting met de vraag vanuit het werkveld te verzekeren, is een ontwikkelgroep opgezet. Samen met directeuren en leerkrachten van verschillende basisscholen, experts van onder meer Stichting Leerplan Ontwikkeling, de DoeDagen en studenten van TU Delft Industrieel Ontwerpen zijn we in gezamenlijkheid tot de ideeën voor de lessenserie democratisch burgerschap groep gekomen.

Lessenserie

De lessenserie **KINDEREN DOEN HET SAMEN** is ontwikkeld voor de groepen 3 en 4 van de basisschool. In zes lessen van maximaal negentig minuten gaan de leerlingen aan de slag met activiteiten rond burgerschap. De lessen bestaan uit verschillende activiteiten en zijn gekaderd en de inhoud is stap voor stap beschreven, waardoor je handvatten hebt en gelijk aan de slag kunt. De belangrijkste kerndoelen die aan bod komen zijn diversiteit en maatschappelijke betrokkenheid. De werkvormen zijn creatief waardoor alle leerlingen kunnen participeren.

LESSENSERIE

- **LES 1 Aardig doen is een superkracht**

Een les over aardig zijn voor elkaar. De leerlingen ontdekken waarom aardig doen voor elkaar belangrijk is. De leerlingen gaan in deze les extra aardig doen tegen één klasgenoot. Ze gaan aardige dingen bedenken om te doen voor dit kind en om te zeggen tegen dit kind. Ze verzinnen en tekenen de ideeën en schrijven er een korte uitleg bij.

- **LES 2 Controleer je eerste indruk**

Een les over respectvol met elkaar omgaan in een diverse samenleving. De leerlingen ontdekken waarom het controleren van je eerste indruk belangrijk is. Ze bedenken vragen om een ander beter te leren kennen en oefenen met controleren van hun eerste indruk.

- **LES 3 Mooimakers aan de slag**

Een les over samen zorgen voor een fijne lesomgeving. De leerlingen ontdekken waarom opruimen belangrijk is. Ze bedenken ideeën om op te ruimen. Ze oefenen opruimen met elkaar en tips geven.

- **LES 4 Elkaar aanvullen**

Een les over samen meedoen en iets toevoegen. De leerlingen ontdekken Het belang van diversiteit en hoe je elkaar aanvult. Ze oefenen met samenwerken en creëren verhalen en tekeningen.

- **LES 5 Samen beslissen**

Een les over samen beslissen en rekening houden met de wensen van de minderheid. De leerlingen bedenken een voorstel om zoveel mogelijk stemmen van klasgenoten te krijgen.

- **LES 6 Jouw droomklas**

Een les over hoe je iets (nog) beter kunt maken. De leerlingen ontdekken waarom (dag)dromen belangrijk is en ontwerpen een droomklas.

De lessenserie bestaat uit zes lessen. In iedere les komen een aantal vaste elementen terug: **leerdoelen, materiaal, voorbereiding, hoe het gewenste gedrag eruitziet, waarom het belangrijk is, hoe je het kunt toepassen in de klas, (optioneel: hoe thuis) en meer inspiratie.**

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Flexibiliteit inzet lessen

De lessen bestaan uit meerdere activiteiten, die je achter elkaar kan doen of over verschillende momenten kan verspreiden. De tijdsindicatie per les is negentig minuten. Duurt een activiteit te lang? Zet een energizer in of pas de activiteit aan passend bij je leerlingen. De lessen kunnen in de volgorde van les 1-6 of als losse lessen worden ingezet. Voor elke les zijn werkbladen beschikbaar. De thuisopdrachten kun je optioneel doen.

1. Aardig doen is een superkracht	-	aardig zijn voor een ander
2. Controleer je eerste indruk	-	respectvol met iedereen omgaan
3. Mooimakers aan de slag	-	zorgen voor een opgeruimde omgeving
4. Elkaar aanvullen	-	samen meedoen en iets toevoegen
5. Samen beslissen	-	democratisch een beslissing nemen
6. Jouw droomklas	-	bedenken van een nog fijnere lesomgeving

Binnen de lessen komen verschillende ontwerpvaardigheden en actieve werkvormen aan bod. In de lessen kunnen niet alle onderwerpen diepgaand worden behandeld. Als je merkt dat leerlingen op bepaalde punten meer of minder nodig hebben, kun je dat aanpassen. Voel de flow van de lessen aan, betrek de leerlingen actief en gebruik de school als oefenplaats.

Inzet didactiek ontwerpended leren

Bespreek voorafgaand aan de eerste les wat ontwerpen is, namelijk dat de leerlingen - als een soort uitvinder - oplossingen gaan bedenken voor problemen. Zet bij iedere les ter voorbereiding op het bord/smartboard wat de leerlingen gaan doen. Doe dit in de vorm van simpele tekeningen met eenvoudige woorden.

Waardevolle pilot

De lessenserie is getest en waardevolle feedback is verwerkt in het eindresultaat. Kijk naar de haalbaarheid van de doelen in combinatie met de groep waar je de lessen aan gaat geven. We adviseren om voor aanvang van de lessenserie goed te kijken naar de beginsituatie; wat speelt in de desbetreffende groep, welke onderwerpen liggen gevoelig en welke werkvormen kunnen lastig zijn voor de groep. Manage verwachtingen en bedenk wat je wel en juist niet gaat behandelen en waarom. Betrek ook school (het team) en ouders.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Algemene doelen en vaardigheden

In de lessen komen de volgende onderwerpen op verschillende manieren terug:

- Schoolcultuur
- Diversiteit
- Maatschappelijke betrokkenheid
- Inleven
- Probleemoplossend denken
- Oefenen/testen van oplossingen

De leerlingen werken aan kerndoelen en burgerschapsdoelen. Daarnaast ontwikkelen ze ontwerpvaardigheden.

- Kerndoelen primair onderwijs: 1, 2 3, 4, 5, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 30, 35, 36. Meer informatie: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/>
- Ontwerpvaardigheden: www.ontwerpenindeklas.nl/ontwerpvaardigheden
- Didactiek ontwerp leren: de stappen van ontwerp leren

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Overzicht benodigde materialen

LES 1 Aardig doen is een superkracht	<ul style="list-style-type: none">• Werkblad 1 (zie bijlagen)• (Kleur)potloden en/of stiften
LES 2 Controleer je eerste indruk	<ul style="list-style-type: none">• Werkblad 2 (zie bijlagen)• (Kleur)potloden en/of stiften
LES 3 Mooimakers aan de slag	<ul style="list-style-type: none">• Werkblad 3 en (optioneel) werkblad 4 (zie bijlagen)• Kleurpotloden en/of stiften
LES 4 Elkaar aanvullen	<ul style="list-style-type: none">• Knuffel of pop• (Optioneel) werkblad 5 (zie bijlagen)• Kleurpotloden en/of stiften
LES 5 Samen beslissen	<ul style="list-style-type: none">• Werkblad 6 en (optioneel) werkblad 7 (zie bijlagen)• Kleurpotloden en/of stiften• Knutselmateriaal: schilderstape, scharen, papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort
LES 6 Jouw droomklas	<ul style="list-style-type: none">• Werkblad 8 (zie bijlagen)• A2 vel per groepje (ca 4 leerlingen)• (Digi)bord• Kleurpotloden en/of stiften• Knutselmateriaal: schilderstape, scharen, papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Geraadpleegde bronnen en literatuur

- SLO - www.slo.nl/vakportalen/vakportaal-burgerschap
- Ontwerpen in de klas - www.ontwerpenindeklas.nl
- Curriculum.nu - www.curriculum.nu
- Enquête burgerschap Pool West - www.poolwest.nl
- 2021 SLO. Handreiking burgerschap funderend onderwijs. Doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap.
- 2021 SLO. Bouwstenen burgerschap. Zeven bouwstenen voor de handreiking burgerschap funderend onderwijs.
- 2021 SLO. Inhoudskaarten burgerschap.
- Gesprekken met leden van de ontwikkelgroep, met het werkveld en met experts op het gebied van burgerschap.

LES 1 Aardig doen is een superkracht

Inleiding

De leerlingen ontdekken waarom aardig doen voor elkaar belangrijk is. De leerlingen gaan in deze les extra aardig doen tegen één klasgenoot. Ze gaan aardige dingen bedenken om te doen voor dit kind en om te zeggen tegen dit kind. Ze verzinnen en tekenen de ideeën en schrijven er een korte uitleg bij.

Leerdoelen

- De leerlingen leren zorgdragen voor een prettige omgeving.
- De leerlingen ontdekken waarom aardig doen belangrijk is.
- De leerlingen bedenken veel verschillende ideeën om aardig te doen.
- De leerlingen oefenen met met aardige dingen doen en aardige dingen zeggen.

Materiaal

- Werkblad 1 (zie bijlagen)
- (Kleur)potloden en/of stiften

Voorbereiding

De leerlingen gaan in deze les extra aardig doen tegen één klasgenoot. Ze gaan aardige dingen bedenken om te doen voor dit kind en om te zeggen tegen dit kind. Denk eventueel alvast na wie je aan welke klasgenoot koppelt.

Laat voorafgaand aan de les alvast 'zien' waar de les over gaat, zonder dit aan de leerlingen te vertellen. Doe aardige dingen voor de leerlingen en zeg aardige dingen tegen hen. Het is de bedoeling dat het opvalt. Denk aan:

iets aardigs voor iemand te doen	iets aardigs tegen iemand te zeggen
<ul style="list-style-type: none">• Ik leg deze som aan je uit• Ik ruim samen met jou op• Ik zal dit samen met je dragen• Ik houd de deur voor je open• Ik leen je mijn potlood of gum• Ik maak je tafel schoon• Ik bied je iets van mijn tienuurtje aan	<ul style="list-style-type: none">• Ik geef je een compliment• Ik vertel wat ik fijn aan je vindt• Ik vraag hoe het met je gaat• Ik luister naar wat je zegt• Ik vraag je om mee te doen• Ik laat jou kiezen wat we gaan doen• Ik kom voor jou op

Print voor elke leerling werkblad 1. Zorg voor (kleur)potloden, pennen en/of stiften.

Optionele activiteit voor thuis: print voor elke leerling werkblad 1. Zoek op internet naar *boek vouwen van vel papier* en zoek een geschikte uitlegvideo uit. Leg A3 papier klaar.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Lesbeschrijving

Hoe ziet aardig doen eruit?

Start de les met een vraag en ga in gesprek:

- *Wat is je opgevallen (aan mij) vandaag? Iets wat ik deed of zei?*
- *Ik probeerde aardige dingen te doen. Wat heb je mij zien doen?*
- *Ik probeerde aardige dingen te zeggen. Wat heb je mij horen zeggen?*

Geef een samenvatting van de aardige dingen die jij hebt gezegd en gedaan. Speel vervolgens een aantal van onderstaande situaties uit (of verzin eigen situaties). Leg de situatie eerst uit. Vraag je af hoe je diegene kan helpen. Speel uit hoe je kan helpen, speel vervolgens uit wat je beter niet kan doen en herhaal tot slot hoe het wel kan. TIP Laat de leerlingen op enig moment voorspellingen doen.

Iemand heeft geen gum <ul style="list-style-type: none">• WEL DOEN: Je mag mijn gum wel lenen. Geef maar terug als je klaar bent.• NIET DOEN: Je mag mijn gum niet. Dan moet je maar een eigen gum regelen.	Iemand mag niet meespelen <ul style="list-style-type: none">• WEL ZEGGEN: Wil je meedoen? Wij zoeken nog iemand.• NIET ZEGGEN: Wij willen al met elkaar spelen. Je kan niet meer meedoen.
Iemand moet iets zwaars dragen <ul style="list-style-type: none">• WEL DOEN: Zal ik dit vasthouden?• NIET DOEN: Doen alsof je het niet ziet en snel doorlopen.	Iemand mag nooit het spel kiezen <ul style="list-style-type: none">• WEL ZEGGEN: Wat voor spel wil jij doen?• NIET ZEGGEN: Kom, we gaan tikkertje doen. Anders doe ik niet mee.

Waarom is aardig doen belangrijk

Leg uit dat *aardig doen* een soort superkracht is. Vertel dat het in deze les gaat over iets aardigs voor een ander *doen* én iets aardigs tegen een ander *zeggen*.

- *Houd met de leerlingen een filosofisch gesprek over iets aardigs doen en iets aardigs zeggen. Gespreksvragen:*
- *Wanneer heb jij voor het laatst iets aardigs gedaan voor iemand? Vertel eens.*
- *Wanneer heb jij voor het laatst iets aardigs gezegd tegen iemand? Vertel eens.*
- *Wat is het aardigste dat iemand voor jou heeft gedaan?*
- *Wat is het aardigste dat iemand tegen jou heeft gezegd?*
- *Kun je iemand blij maken door iets te doen? Hoe dan?*
- *Kun je iemand met woorden blij maken? Hoe dan?*

Rond af en vat samen. Aardig doen is belangrijk, want:

KINDEREN DOEN HET SAMEN

- Je maakt er mensen blij mee.
- Er komen stoffen vrij in je hersenen, waardoor jij je zelf ook blij voelt.
- Het werkt aanstekelijk: de kans is groot dat de persoon waar jij aardig tegen doet, weer aardig doet tegen iemand anders.
- Iedereen kan het en je hebt er geen cape of krachten voor nodig.

Hoe kun je aardig doen in de klas

Vertel dat de leerlingen gaan oefenen met de superkracht aardig doen. Elke leerling gaat extra aardig doen tegen één andere leerling. Leg uit dat het handig is om te weten waar diegene blij van wordt. Zorg dat elke leerling werkblad 1 krijgt. Geef de leerlingen opdracht om hun naam bovenaan in het blauwe vak te schrijven. Geef ze vervolgens opdracht om in de blauwe vakken te tekenen en schrijven wat ze graag doen, wat ze graag willen leren en waar ze blij van worden. Geef het startsein, ondersteun de leerlingen en voel de flow aan.

Neem de werkbladen in en zorg dat iedereen het werkblad van een andere leerling krijgt. Geef de leerlingen opdracht om op dit nieuwe werkblad hun naam in het roze vak te schrijven. Laat de leerlingen het werkblad van hun klasgenoot bekijken. Leg vervolgens uit dat de leerlingen extra aardig gaan doen tegen dit kind. Daarvoor gaan ze bedenken welke aardige dingen ze kunnen doen en welke aardige dingen ze kunnen zeggen.

Geef de leerlingen opdracht ideeën te verzinnen in de roze denkwolk. Ze tekenen de ideeën en schrijven er een korte uitleg bij. Handige hulpvragen:

- *Hoe kun je iets aardigs doen voor ...?*
- *Hoe kun je iets aardigs zeggen tegen ...?*

TIP Leg het verzinnen even stil en laat de leerlingen in (andere) tweetallen aan elkaar over hun ideeën vertellen. Leg uit dat je bij ontwerpen mag afkijken. Door af te kijken, krijg je vaak nieuwe ideeën.

Rond het bedenken van ideeën af. Complimenteer de leerlingen met hun inzet. Leg uit dat de leerlingen een dag/ een week extra aardig gaan doen tegen het kind, waarvoor zij ideeën hebben bedacht. Ze gaan aardige dingen doen voor dit kind en aardige dingen zeggen voor dit kind.

Bespreek na afloop hoe dit is gegaan. Evaluatievragen:

- *Wie heeft aardige dingen voor jou gedaan?*
- *Wat heeft diegene gedaan? Wat heeft diegene gezegd?*
- *Hoe voelt het als er iets aardigs voor je wordt gedaan?*
- *Hoe voelt het als er iets aardigs tegen je wordt gezegd?*
- *Hoe voelt het om zelf iets aardigs te doen of te zeggen?*
- *Wat gebeurde er met de sfeer in de klas?*

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Hoe kun je thuis aardig doen? (optioneel)

Leg uit dat de leerlingen ook thuis hun superkracht van aardig doen kunnen inzetten. Bijvoorbeeld bij een ouder, broer of zus. Geef de leerlingen werkblad 1 mee naar huis en geef ze opdracht om het blauwe deel thuis samen in te vullen met iemand. Spreek af hoe lang de leerlingen voor deze thuisopdracht de tijd krijgen. Laat ze hun werkblad weer mee naar school nemen.

Geef de leerlingen opdracht om het werkblad te bekijken. Laat ze bij het roze deel ideeën bedenken om te helpen. Ze tekenen de ideeën en schrijven er een korte uitleg bij. Hulpvragen:

- *Hoe kun je iets aardigs doen voor ...?*
- *Hoe kun je iets aardigs zeggen tegen ...?*

Leg uit dat de leerlingen een cadeauboekje gaan maken. In dit boekje komen de leukste ideeën om iemand thuis te helpen. Thuis kan papa, mama of ... dan telkens iets kiezen uit het cadeauboek. De leerling voert het uit en kruist de bladzijde in het cadeauboek af.

Laat de leerlingen een cadeauboekje maken van A3 papier met behulp van de uitlegvideo (zie voorbereiding). Geef ze vervolgens opdracht om in het cadeauboek de leukste ideeën te tekenen en schrijven.

Meer inspiratie

- Zoek op internet naar *random acts of kindness* voor meer inspiratie over aardige dingen om te doen of zeggen.
- Maak er een spel van. Wijs in het geheim één leerling aan die de superkracht van aardig doen krijgt. Deze leerling mag zoveel mogelijk aardige dingen proberen te doen en te zeggen. Aan het eind van de dag mag de rest van de groep raden wie de geheime superkracht had.
- Zoek op internet naar *Schooltv Complimentenlied* en luister samen het lied.

LES 2 Help elkaar

Inleiding

Een les over respectvol met elkaar omgaan in een diverse samenleving. De leerlingen ontdekken waarom het controleren van je eerste indruk belangrijk is. Ze bedenken vragen om een ander beter te leren kennen en oefenen met controleren van hun eerste indruk.

Leerdoelen

- De leerlingen leren respectvol handelen vanuit kennis over een diverse samenleving.
- De leerlingen ontdekken waarom het controleren van je eerste indruk belangrijk is.
- De leerlingen formuleren vragen om de ander beter te leren kennen.
- De leerlingen oefenen hun eerste indruk te controleren

Materiaal

- Werkblad 2 (zie bijlagen)
- (Kleur)potloden en/of stiften

Voorbereiding

De leerlingen gaan in deze les nadenken over hun eerste indruk van iemand. Maak op een briefje een grappige tekening en vouw dubbel. Vraag een gast om bij te dragen aan deze les. Denk aan een bovenbouwleerling of collega. Geef het briefje aan de gast. Spreek een tijd af en vraag diegene om met dit briefje naar jou toe te komen. Leg uit dat je het samen zal bekijken en even zal lachen.

Print voor elke leerling werkblad 2. Zorg voor (kleur)potloden, pennen en/of stiften. De leerlingen gaan in deze les een eerste indruk vormen van één klasgenoot. Deze eerste indruk gaan ze vervolgens controleren door vragen te stellen. Maak alvast tweetallen. Tips: koppel leerlingen aan elkaar die weinig met elkaar doen/ koppel jongens en meisjes aan elkaar.

Optionele activiteit voor thuis: print voor elke leerling nogmaals werkblad 2.

Lesbeschrijving

Hoe ziet je eerste indruk eruit

Zorg dat de leerlingen klaar zitten voor de les. Net als je wilt beginnen komt de gast (bovenbouwleerling of collega) binnen. Deze geeft jou het briefje. Open dit, bekijk het even in stilte en lach samen. Vouw het briefje dan weer dicht.

Stel de gast kort voor. Stel de leerlingen de volgende vraag:

- *Wat denken jullie dat er net gebeurde?*

Geef de leerlingen drie mogelijkheden:

- Wijs naar een eerste plek in de klas en zeg: *Kinderen die denken dat we moesten lachen om een mop, mogen daar gaan staan.*
- Wijs naar een tweede plek in de klas en zeg: *Kinderen die denken dat we iemand aan het uitlachen waren, mogen daar gaan staan.*
- Wijs naar een derde plek in de klas en zeg: *Kinderen die iets anders denken, mogen daar gaan staan.*

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Ga kort in gesprek met de leerlingen.

- *Waarom sta je hier?*
- *Waarom denk je dat we moesten lachen om een mop/ iemand aan het uitlachen waren?*
- *Jij denkt iets anders. Wat denk jij dat er gebeurde?*

De leerlingen vragen zich vast af of het klopt wat ze denken. Benoem dat de leerlingen er alleen achter kunnen komen wat er gebeurd is, door het aan jou en de gast te vragen. Geef een beurt en laat de leerlingen een vraag stellen. Denk aan: *Wat is er gebeurd? Waarom moesten jullie lachen?*

Laat samen met de gast zien wat op het briefje staat. Leg uit dat jullie moesten lachen om de grappige tekening. Vraag de leerlingen om op hun plek te gaan zitten.

Besprek op dezelfde manier een aantal van onderstaande vragen over de gast. Geef telkens drie mogelijkheden, laat de leerlingen een plek kiezen en laat hen door vragen te stellen aan de gast controleren of hun eerste indruk klopt: *Klopt het wat ik denk?*

Voorbeeldvragen die de gast kan stellen:

- *Wat is mijn lievelingskleur?*
- *Wat is mijn lievelingseten?*
- *Welke sport doe ik?*
- *Welk huisdier heb ik?*
- *In wat voor huis woon ik?*
- *Naar welke muziek luister ik graag?*
- *Hoeveel broers en zussen heb ik?*

Bedank de gast en praat kort na. Benoem dat als je iemand ziet, je vaak meteen iets denkt. Mensen denken hierdoor vaak te weten hoe iemand anders is. Wat je denkt of voelt als je iemand (voor de eerste keer) ziet of hoort, noem je een eerste indruk. Soms klopt je eerste indruk, maar vaak ook niet. Het is belangrijk om te controleren of wat jij denkt over iemand echt waar is.

Waarom is je eerste indruk controleren belangrijk?

Leg uit dat we soms al binnen 0,1 seconde beslissen wat we van iemand vinden. Maar... soms klopt dat helemaal niet! Daarom is het belangrijk om onze eerste indruk te controleren: *is wat ik denk over iemand echt waar?*

Vroeger in de oertijd moest je snel kunnen inschatten of iets gevaarlijk was. Onze hersenen hebben toen geleerd om snel een eerste indruk te hebben. Daarom kunnen we dit nu nog steeds goed. Alleen hebben we ook geleerd dat een eerste indruk niet altijd klopt. Leg uit dat het belangrijk is om vragen te stellen. Zo kun je controleren of wat jij denkt klopt.

Besprek eventueel een aantal diepere redenen en vraag of de leerlingen deze herkennen:

- Je eerste idee over iemand blijft vaak in je hoofd zitten. Zelfs als je later hebt ontdekt dat het anders is. (*Primacy-effect*)
- Je onthoudt vervelende of nare dingen beter dan leuke dingen. Iets negatiefs dat je over iemand denkt, blijft meer hangen dan iets positiefs. Zelfs als je één negatief iets denkt en veel meer positieve dingen. (*Negativity bias*)

KINDEREN DOEN HET SAMEN

- Als iemand er mooi uitziet, denken mensen vaak: Die is vast lief en eerlijk. Maar dat hoeft helemaal niet zo te zijn. Mooie mensen kunnen ook boos en oneerlijk zijn, net als iedereen. (*Halo-effect*)

Rond af en vat samen. Je eerste indruk controleren is belangrijk, want:

- Het is normaal om eerste indrukken te hebben, maar ze zijn niet altijd waar.
- Als je iemand vragen stelt, kom je erachter hoe iemand echt is.

Hoe kun je je eerste indruk controleren in de klas

Leg uit dat de leerlingen in tweetallen gaan werken. Maak de tweetallen bekend (zie voorbereiding). Zorg dat elke leerling werkblad 2 krijgt en toegang heeft tot (kleur)potloden, pennen en/of stiften.

Geef de leerlingen opdracht om bovenaan het werkblad hun eigen naam te schrijven in het blauwe vak en de naam van het maatje in het groene vak. Wijs aan waar ze de namen kunnen opschrijven.

Bespreek de eerste vraag op het werkblad: *Welke kleur vind je het mooist?* Geef de leerlingen opdracht om in het blauwe vak (kolom 3) te schrijven of tekenen wat ze denken dat de lievelingskleur is van hun maatje. Dit noem je je eerste indruk. Laat de kinderen achtereenvolgens op alle vragen een antwoord geven.

Vertel dat de leerlingen hebben geleerd dat het belangrijk is om je eerste indruk te controleren. Vraag ze wat ze hierover hebben geleerd. Leg uit dat de leerlingen bij elkaar gaan controleren of het klopt wat ze denken. Vertel en laat zien hoe ze dit gaan doen.

- Stel een vraag aan je maatje. *Welke kleur vind je het mooist?*
- Luister naar het antwoord van je maatje. *Ik vind rood de mooiste kleur.*
- Klopt jouw eerste indruk?
- Teken een kruis in het groene vak (kolom 4) als wat jij dacht niet klopt. *Ik dacht dat het blauw was.*
- Teken een krul in het groene vak als wat jij dacht wel klopt.

IK	Naam	?	Naam
		Wat denk ik?	Klopt het?
	Welke kleur vind je het mooist?		
	Wat eet je graag?		
	Van welk dier houd je?		
	Wat doe je graag als sport?		
	Wat is het leukst op school?		
	Wat speel je graag?		
	Wat is jouw knuffel?		

© 2015-2016 Ontwerpen in de klas
00-2056410 www.ontwerpenindeklas.nl

Hoe kun je je eerste indruk thuis controleren? (Optioneel)

Vertel dat de leerlingen ook thuis gaan oefenen met hun eerste indruk controleren. Laat ze iemand kiezen om het werkblad voor in te vullen: een familielid of een buur uit de straat bijvoorbeeld. Zorg dat elke leerling werkblad 2 krijgt en laat ze dit werkblad invullen voor de gekozen persoon. Thuis gaan ze controleren of hun eerste indruk klopt.

Spreek af hoe lang de leerlingen voor deze thuisopdracht de tijd krijgen. Laat ze hun werkblad weer mee naar school nemen en bespreek na.

Evaluatievragen:

- Wat ben je te weten gekomen over de ander?*
- Hoe voelt het om iemand vragen te stellen?*
- Waar ben je het meest verrast over?*

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Meer inspiratie

- Nodig een onbekende uit in de klas. Stel vragen over deze persoon en laat de leerlingen antwoord geven en hun eerste indrukken delen. Geef ze vervolgens opdracht om vragen te stellen om te controleren of wat ze denken klopt.
- Maak er een spel van. Laat één leerling of meerdere leerlingen op de gang wachten. Stel een paar vragen aan een leerling in de klas. Dit kunnen vragen zijn uit de les en vragen over de talenten van de leerling. Vraag de leerling(en), die op de gang staan, om weer binnen te komen. Vertel over de leerling waar je vragen aan hebt gesteld, zonder de naam te noemen. Laat de gangleerling(en) raden over wie het gaat.

LES 3 Mooimakers aan de slag

Inleiding

Een les over samen zorgen voor een fijne lesomgeving. De leerlingen ontdekken waarom opruimen belangrijk is. Ze bedenken ideeën om op te ruimen. Ze oefenen opruimen met elkaar en het geven van tips.

Lesdoelen

- De leerlingen samen zorgen voor een opgeruimd(e) werkplek en lokaal.
- De leerlingen ontdekken waarom opruimen belangrijk is.
- De leerlingen bedenken veel helpende ideeën om op te ruimen.
- De leerlingen oefenen met elkaar helpen met opruimen en tips geven.

Materiaal

- Werkblad 3 en (optioneel) werkblad 4 (zie bijlagen)
- Kleurpotloden en/of stiften

Vorbereiding

De leerlingen gaan in deze les bedenken hoe je samen op een leuke manier je werkplek en het lokaal opgeruimd kunt houden. Ruim het klaslokaal en je bureau niet op. Zorg dat het op verschillende plekken in het lokaal een beetje rommelig is.

Print voor elke leerling werkblad 3. Zorg voor (kleur)potloden, pennen en/of stiften. Maak een materiaaltafel met knutselmaterialen. Zet de materialen op een aantrekkelijke manier op een tafel klaar.

Zoek op internet naar *Piano stairs The Fun Theory* en zet de video klaar.

Optionele activiteit voor thuis: print voor elke leerling werkblad 4.

Lesbeschrijving

Hoe ziet opruimen eruit?

Loop met de leerlingen een rommelig lokaal binnen. Mopper een beetje over de rommel. Loop naar je bureau en doe alsof je iets zoekt. Praat hardop in jezelf en geef aan dat je iets niet kan vinden.

Laat de leerlingen op hun plaats zitten. Geef ze opdracht goed om zich heen te kijken en in stilte plekken te bedenken die opgeruimd kunnen worden. Geef beurten en laat de leerlingen plekken noemen. Schrijf de plekken op het (digi)bord. Ga met de leerlingen in gesprek over opruimen.

- *Hoe ziet een opgeruimd lokaal eruit?*
- *Hoe ziet een opgeruimd bureau eruit?*
- *Is jouw tafel/ laatje opgeruimd?*
- *Wat is fijn aan een opgeruimd lokaal/ bureau/ laatje?*
- *Hoe kunnen we samen zorgen dat ons lokaal er opgeruimd uit ziet?*

Vat de antwoorden samen en concludeer dat opruimen voordelen heeft.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Waarom is opruimen belangrijk?

Leg uit dat vroeger - toen opa's en oma's kind waren én nog eerder - ieder jaar een grote schoonmaak werd gehouden in het voorjaar. In veel huizen was in die tijd nog geen verwarming. Huizen werden warm gemaakt met kachels. In die kachels werd hout of kolen verbrand. Dat leverde naast warmte ook veel stof op in huis. Zo'n jaarlijkse grote schoonmaak bestaat nog steeds. Ga kort in gesprek:

- *Waarom werd deze grote schoonmaak in het voorjaar gedaan? (lente)*
- *Wanneer doen wij op school een grote schoonmaak?*
- *Waarom doen wij dit vlak voor de zomervakantie?*

Leg uit dat opruimen natuurlijk altijd belangrijk is. Bedenk samen met de leerlingen waarom dit zo is.

Gespreksvraag:

- *Waarom is opruimen belangrijk?*
- *Hoe voel je je als je kamer helemaal opgeruimd is?*
- *Wat denk je dat er gebeurt als niemand ooit meer zou opruimen?*

Leg uit dat wetenschappelijk onderzoek heeft bewezen dat een opgeruimde omgeving een positieve invloed heeft op leren. Je kunt je beter concentreren, je krijgt meer taken af en je bent meer ontspannen.

Rond af en vat de antwoorden van de leerlingen samen. Opruimen is belangrijk, want:

- Je leert beter in een opgeruimde klas.

Hoe kun je opruimen in een klas?

Verdeel de plekken die je op het (digi)bord hebt geschreven over de leerlingen. Zorg dat elke leerling werkblad 3 krijgt. Geef de leerlingen opdracht om hun naam op te schrijven. Geef ze vervolgens opdracht om de rommelige, niet opgeruimde plek te tekenen en/of beschrijven in het blauwe vak.

Laat de video zien en ga in gesprek:

- *Wat valt je op in de video?*

Vertel dat veel mensen traplopen niet leuk vinden. In de video hebben ze traplopen leuk gemaakt. Dit kan ook met opruimen. Leg uit dat de leerlingen ideeën mogen verzinnen om het opruimen van hun plek leuk te maken. Benadruk dat ze straks echt gaan opruimen en dan hun favoriete idee gaan proberen.

Geef de leerlingen de volgende opdrachten:

- Maak deze zin af op het werkblad door je plek in te vullen op de puntjes. *Hoe kun je het opruimen van ... leuk maken?*
- Teken in de roze denkwolken ideeën om het opruimen leuk te maken. Schrijf er een zin uitleg bij.
- Kies je favoriete idee om te proberen.

Loop rond en help leerlingen die hulp nodig hebben met schrijven.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

TIPS

- Zet oudere leerlingen bij dit onderdeel in om jongere leerlingen te stimuleren over hun ideeën te praten en tekst bij de tekening te zetten.
- Laat de leerlingen het gekozen idee uitwerken. Ze kunnen het op de achterkant van het werkblad tekenen en er uitleg bij schrijven.

Rond het verzinnen van ideeën af en ruim op. Laat de leerlingen hun idee inzetten bij het opruimen van hun plek. Geef ze een tijdslimiet voor het opruimen. Bespreek na afloop hoe dit is gegaan. Evaluatievragen:

- *Hoe heb jij het opruimen leuk gemaakt?*
- *Hoe vond je het om op te ruimen?*
- *Wat ging goed?*
- *Wat kan beter?*

Hoe kun je thuis je kamer opruimen? (Optioneel)

Zorg dat elke leerling werkblad 4 mee naar huis krijgt. Laat de ouders/verzorgers weten wat de leerlingen mee naar huis krijgen. Maak er een 'challenge' van. Iedere week probeert de leerling een tijd 'record' te verbeteren bij het kamer opruimen. Doel is om als beloning meer eigen tijd te verdienen om iets voor jezelf te doen.

Geef uitleg: in de eerste kolom kunnen de leerlingen invullen wanneer ze gaan opruimen. In de tweede kolom kunnen de leerlingen invullen wat ze gaan opruimen. In de derde kolom kunnen opschrijven hoeveel tijd het opruimen heeft gekost. In de vierde kolom kunnen ze de beloning noteren.

MOOIMAKERS
OPRUIMCHALLENGE!

Naam: _____

Wanneer?	Wat?	Tijd	Beloning

© 2018-2020 Ontwerpen in de klas
CC BY-SA 4.0 www.ontwerpenindeklas.nl

Meer inspiratie

- Herinner de leerlingen bij de wisseling van activiteiten aan het opruimen van de plek waar ze gewerkt hebben. Geef complimenten aan de leerlingen.
- Zoek op internet naar *Schooltv Ruim het op* en luister het lied. Leer de leerlingen het lied aan en zet het in bij (dagelijks) opruimen.
- Maak een bingokaart met opruimklusjes. Gebruik deze dagelijks aan het einde van de dag. Zorg dat er een beloning aan vast zit voor de volgende dag.
- Lees het verhaal *Troep is leuk* voor uit het boek *Vos en Haas en de seizoenen* van Sylvia van den Heede. Laat de leerlingen een lied of toneelstuk maken van het verhaal.
- Zoek op internet naar *Schooltv De zolder opruimen* en ga het gesprek aan over verrassingen bij het opruimen.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Les 4 Elkaar aanvullen

Inleiding

Een les over samen meedoen en iets toevoegen. Het belang van diversiteit en hoe je elkaar aanvult en samen iets creëert.

Leerdoelen

- De leerlingen ontdekken de democratische waarde dat iedereen meedoet en iets toevoegt.
- De leerlingen ontdekken het belang van diversiteit en elkaar aanvullen.
- De leerlingen oefenen met samenwerken.
- De leerlingen creëren samen verhalen en tekeningen.

Materiaal

- Knuffel of pop
- (Optioneel) werkblad 5 (zie bijlagen)
- Kleurpotloden en/of stiften

Voorbereiding

Begin de les in de kring.

Zorg voor een figuur (knuffel of pop) of een voorwerp en leg dit in het midden van de kring. Bereid het begin van een verhaal bij dit figuur of voorwerp voor. Maak hiervoor de volgende zin af: *Er was eens een ...* Vul het figuur of voorwerp in en verzin alvast een interessant begin van een avontuur dat dit figuur of voorwerp meemaakt.

Verdeel de klas zoveel mogelijk in groepen van vier leerlingen. Maak diverse teams en zet zoveel mogelijk leerlingen bij elkaar die nog niet vaak hebben samengewerkt. Leg voor elke groep 12 papieren bekertjes klaar en tweemaal een elastiek waar vier touwen aan zijn geknoopt.

Optionele activiteit voor thuis: print werkblad 5 voor elke leerling. Tip! Wil je deze activiteit oefenen in de klas, print dan extra exemplaren van dit werkblad uit en zorg voor kleurpotloden en/of stiften.

Lesbeschrijving

Hoe ziet elkaar aanvullen eruit?

Leg uit dat jullie samen een verhaal gaan vertellen. Telkens mag de volgende leerling in de kring een zin aanvullen. De zin begint afwisselend met *Maar helaas ...* of *Maar gelukkig ...*

Pak het figuur of voorwerp uit het midden van de kring en begin het verhaal: *Er was eens een ...* Vertel het begin van een avontuur dat dit figuur of voorwerp meemaakt. Wijs de leerling aan die naast je zit en begin met *Maar helaas ...* Laat de leerling de zin afmaken met iets dat niet goed gaat. Wijs daarna de volgende leerling aan en begin met *Maar gelukkig ...* en laat deze leerling bedenken hoe het toch weer goed komt. Zo ga je door. Help leerlingen op gang met het herhalen van de beginzin dat ze moeten gebruiken. Het mag een grappig verhaal worden!

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Als alle leerlingen in de kring geweest zijn, merk je trots op dat jullie samen een heel verhaal hebben bedacht. Dat was alleen vast niet zo gelukt. Alle leerlingen hebben elkaar mooi aangevuld.

Laat de leerlingen in groepen van vier op dezelfde manier een doorgeefverhaal bedenken. Vraag de groepen om na ongeveer vijf minuten af te ronden en laat alle leerlingen weer in de kring zitten. Vraag kort aan de groepen om iets verrassends te vertellen dat in hun verhaal gebeurde.

Waarom is elkaar aanvullen belangrijk?

Bespreek in de kring hoe het vertellen van verhalen ging aan de hand van de volgende gespreksvragen:

- *Wat vond je verrassend in jullie verhaal? Hoe kwam dat?*
- *Als je het verhaal alleen had bedacht, zou het dan anders zijn geweest? Op welke manier anders?*
- *Wat vond je van samen een verhaal vertellen? Wat waren leuke dingen? Wat waren minder leuke dingen?*

Vertel dat samen iets maken of doen niet altijd even makkelijk voelt. Het wordt misschien anders dan je zelf had gedacht. Toch wordt het ook vaak verrassender en beter. Iedereen in de groep heeft dingen waar diegene goed in is. Als je openstaat voor ideeën van anderen en elkaar aanvult, heb je veel superkrachten bij elkaar!

Vraag de leerlingen naar voorbeelden waar ze iets samen hebben gedaan met een ander (een kind of volwassene) dat ze alleen niet hadden gekund. Stel vragen:

- *Met wie werkte je samen? Leken de mensen met wie je samenwerkte op jou of juist niet?*
- *Waarom lukte het alleen met meer mensen?*
- *Hoe vulden jullie elkaar aan?*

Rond af en vat samen. Elkaar aanvullen is belangrijk, want:

Alleen ga je sneller, samen kom je verder!

Een groep met mensen die verschillend zijn, doet het vaak beter dan een groep met mensen die op elkaar lijken. Het is wel iets moeilijker om goed samen te werken.

Als anderen niet op jou lijken, kun je veel van ze leren en ze kunnen jou aanvullen. Jij kan anderen weer helpen en aanvullen.

Hoe kun je elkaar aanvullen in de klas

Vertel dat de leerlingen samen een piramide van bekers gaan bouwen. Doe het eerst voor met een leerling. Zet drie bekers naast elkaar op de kop op de grond en pak twee touwen van een elastiek. Laat de leerling de andere twee touwen pakken. Rek samen het elastiek uit en plaats dit over een beker heen. Laat de touwen weer losser en 'pak' zo de beker samen met de leerling vast. Til de beker op en zet hem op de andere twee bekers: een piramide van drie bekers.

Leg uit dat de leerlingen dit ook gaan doen. Ze mogen de bekers niet met hun handen aanraken. Een uitzondering: als een beker is omgevallen, dan mag één van de leerlingen de beker weer goed zetten. Bespreek de opdracht vooraf. Gespreksvragen:

- *Is het een makkelijke opdracht? Gaat het meteen lukken?*
- *Hoe zorg je dat je goed samenwerkt? Laat leerlingen elkaar tips geven.*

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Laat de leerlingen in groepen van vier staan en zorg dat elke groep twaalf bekers en twee elastieken met touwen krijgt. Geef de leerlingen opdracht om in tweetallen aan de slag te gaan. Ze mogen met elke hand een touw pakken en kunnen zo proberen samen de bekers te stapelen. Eerst een piramide van drie bekers. Als dat goed gaat, ook een piramide van zes bekers.

TIP Als er leerlingen overblijven, kunnen ze de tweetallen coachen en gevallen bekers weer rechtop zetten. Laat ze wisselen van rol.

Als dit goed lukt, kun je het een stapje moeilijker maken. Laat de leerlingen in viertallen samenwerken. Elke leerling mag één touw vasthouden van het elastiek. Met z'n vieren moeten ze proberen om een piramide van bekers te maken.

Bespreek na afloop hoe dit is gegaan. Evaluatievragen:

- *Wat maakte de opdracht moeilijk?*
- *Wat hielp om goed samen te werken?*
- *Hoe hebben jullie elkaar aangevuld?*
- *Kon je deze opdracht in je eentje doen?*

Hoe kun je elkaar thuis aanvullen. (Optioneel)

Zorg dat elke leerling werkblad 5 krijgt. Geef de leerlingen opdracht om alvast hun eigen naam in te vullen op het werkblad. Leg de opdracht uit: ze gaan samen met iemand anders een tekening maken. Bijvoorbeeld met een ouder, broer of zus. Als ze durven, mogen ze ook proberen een tekening te maken met drie of vier mensen. Spreek met de leerlingen af wat getekend kan worden (denk aan het thema waar je mee bezig bent) of geef ze alle vrijheid. Het is de bedoeling dat alle tekenaars om de beurt een lijn zetten. Spreek af hoe lang de leerlingen voor deze thuisopdracht de tijd krijgen. Laat ze hun werkblad weer mee naar school nemen en bespreek na.

Evaluatievragen:

- *Wat werkte goed bij het samen tekenen?*
- *Wat heb je van de ander geleerd? Wat heeft de ander van jou geleerd?*
- *Wat heeft iemand anders toegevoegd waar je zelf niet aan gedacht zou hebben?*
- *Als leerlingen het meerdere keren hebben geprobeerd:*
- *Waren er verschillen?*
- *Welke verschillen?*

TIP Oefen dit eerst in de klas. Maak twee-, drie- of viertallen (hoe groter de groep, hoe moeilijker). Verdeel de stiften en/of kleurpotloden over de leerlingen. Zorg dat niemand in een groep dezelfde kleur krijgt. Vraag de groepen om een tekening te maken dat bij jullie thema past. De leerlingen mogen telkens om de beurt een lijn zetten.

The worksheet is titled 'AANVUL TEKENING' and features a small icon of two hands shaking at the top left. It includes a section for 'Naam' (Name) and a line for 'Ik maak deze tekening samen met' (I make this drawing together with). Below this is a large empty rectangular box for drawing. At the bottom, there is a note: 'Iedereen krijgt één kleur stift of potlood. Zet om de beurt een lijn en maak zo samen een tekening!' (Everyone gets one color marker or pencil. Take turns drawing a line and make a drawing together!). At the very bottom, there is a small logo for 'Ontwerpen in de klas' and a URL 'www.ontwerpenindeklas.nl'.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Meer inspiratie

- Doe de activiteiten uit deze les ook eens samen met oudere of jongere leerlingen uit een andere klas. Dat zorgt voor meer diversiteit in de groepen. Ook onderstaande tips kun je uitvoeren met leerlingen uit andere klassen.
- Ga aan de slag met een ontwerpvraag: *Hoe kun je met elkaar spelen als je verschillende dingen wilt?* Laat de leerlingen zich inleven en oplossingen verzinnen. Bekijk de les op <https://ontwerpenindeklas.nl/les/samen-spelen/>
- Laat de groepen leerlingen een doorgeefverhaal schrijven. Elke leerling heeft een blad papier en begint met de eerste zin. Na enige tijd schuift iedereen zijn vel door naar links en gaat elke leerling door met het verhaal van de buur. Herhaal dit een aantal keer en geef aan dat de leerlingen het verhaal moeten afronden. Tip! Gebruik de beginzinnen *Maar helaas* en *Maar gelukkig* of laat het opener.
- Laat de leerlingen op dezelfde manier als het doorgeefverhaal een doorgeeftekening of een doorgeefmindmap maken.
- Gebruik coöperatieve werkvormen in de klas. Bij deze werkvormen hebben de leerlingen elkaar nodig om de opdracht te voltooien. Probeer bijvoorbeeld deze coöperatieve werkvorm op <https://ontwerpenindeklas.nl/losseles/expertteams/> Lees meer over coöperatieve werkvormen op <https://wij-leren.nl/cooperatief-leren.php>
- Doe samenwerkspellen in de klas. Probeer bijvoorbeeld dit samenwerkingsspel op <https://ontwerpenindeklas.nl/losseles/gordiaanse-knoop/>
- Doe activiteiten waar iedereen een deel aan kan bijdragen. Denk bijvoorbeeld aan iets bakken in de klas. Laat elke leerling iets van thuis meenemen: een weegschaal, een kom, een maatbeker, het meel, de suiker, etc. Zo vult iedereen elkaar aan.
- Ook dieren kunnen elkaar aanvullen! Zoek op internet naar *Schooltv Wolven werken samen met raven* en bekijk in de video hoe wolven met raven samenwerken.
- Zoek op internet naar *middenbouw 3x respect* voor een les over verschillen en superteams.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

LES 5 Samen beslissen

Inleiding

Een les over samen een beslissing nemen door middel van stemmen en de wensen daarin mee te nemen van de minderheid. De leerlingen bedenken een voorstel om zoveel mogelijk stemmen van klasgenoten te krijgen.

Leerdoelen

- De leerlingen oefenen met samen een beslissing nemen.
- De leerlingen ervaren hoe het is om ergens op te stemmen.
- De leerlingen denken na over de wensen van de minderheid.
- De leerlingen verzinnen een eigen voorstel om zoveel mogelijk stemmen van klasgenoten te krijgen.

Materiaal

- Werkblad 6 en (optioneel) werkblad 7 (zie bijlagen)
- Kleurpotloden en/of stiften
- Knutselmaterialen: schilderstape, scharen, papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Vorbereiding

Zorg dat je aan het eind van de dag een kwartier overhoudt. Maak een overzicht van vier tot zes geschikte activiteiten die de leerlingen voor dat kwartier zouden kunnen kiezen. Denk bijvoorbeeld aan voorlezen, een filmpje kijken, vrij lezen, tekenen, een dansje, een spelletje, moppen vertellen, enzovoort. Zet de activiteiten op het (digi)bord of gebruik dagritmekaarten.

Is er een plek in de klas waar leerlingen een overzicht van de dag zien? Geef daar dan duidelijk aan dat er een speciale activiteit aan het eind van de dag is. Bijvoorbeeld met een vraagteken of door een plek open te laten. Zorg dat je voor elke leerling een papiertje en een pen klaar hebt liggen.

In deze les bedenken de leerlingen ideeën voor een activiteit om met de hele klas te doen. Eén van deze activiteiten wordt gekozen en uitgevoerd. Bedenk randvoorwaarden. Denk aan: hoe lang de activiteit mag duren, waar de activiteit kan plaatsvinden, wat de activiteit mag kosten, welke spullen gebruikt kunnen worden, hoeveel geluid het mag opleveren, enzovoort. Teken en schrijf de randvoorwaarden op het (digi)bord.

Print werkblad 6 voor elke leerling en één extra voor de uitleg. Maak groepen van drie tot vijf leerlingen voor het verzinnen van ideeën en probeer in elke groep een leerling te zetten die goed dingen op papier kan zetten (schrijven en/of tekenen)

Optionele activiteit voor thuis: print werkblad 7 voor elke leerling.

Lesbeschrijving

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Hoe ziet samen beslissen eruit?

Vertel de leerlingen - als je het dagprogramma doorneemt - dat ze vandaag mogen kiezen hoe de dag wordt afgesloten. Laat zien welke keuzes er zijn en leg deze eventueel kort uit. Vraag aan alle leerlingen om één activiteit te kiezen die ze het liefst willen doen. Deze activiteit mogen ze op een stembriefje schrijven. Tip! Je kunt er ook voor kiezen om de leerlingen door handopsteken te laten stemmen op hun favoriete activiteit. Turf de stemmen bij de activiteiten en tel samen met de leerlingen welke activiteit de meeste stemmen heeft. Leg uit dat jullie met deze activiteit de dag gaan afsluiten.

Bespreek na:

- *Hoe voel je je als je op de 'winnaar' hebt gestemd?*
- *Hoe voel je je als je op iets anders hebt gestemd?*
- *Is dit de eerlijkste manier om te kiezen? Waarom wel/niet?*
- *Stel dat we dit elke dag doen en elke dag doen we alleen de activiteit met de meeste stemmen. Zijn er dan leerlingen die vaak mogen doen waar ze op gestemd hebben? En leerlingen die misschien wel nooit kunnen doen waar ze op gestemd hebben?*
- *Hoe kun je ook rekening houden met de leerlingen die niet in de meerderheid zijn?*

TIP Je kunt ervoor kiezen om activiteiten waar wel op gestemd is op andere dagen alsnog uit te voeren. Of misschien hebben de leerlingen nog wel een ander idee om de andere activiteiten aan bod te laten komen.

Waarom is samen beslissen belangrijk?

Vraag de leerlingen:

- *Vind je in een groep allemaal hetzelfde?*
- *Is het erg als je niet allemaal hetzelfde vindt?*

Leg uit dat mensen binnen een groep vaak verschillende meningen hebben. Dat maakt een groep juist leuk. Je kan elkaar aanvullen. Herinner de leerlingen aan de vorige les over elkaar aanvullen. Toch moet je als groep soms één keuze maken. Wat je gaat doen, wat je gaat eten, welk idee je gaat maken, hoe je geld gaat uitgeven. Dan moet je samen met de hele groep beslissen. Houd met de leerlingen een filosofisch gesprek over samen beslissen. Gespreksvragen:

- *Hoe kun je iets beslissen in een groep?*
- *Heb je weleens meegemaakt dat iemand in de groep eigenlijk voor de hele groep besliste? Bijvoorbeeld omdat diegene het eerst of het hardst riep?*
- *Hoe kun je in een groep zorgen dat iedereen zijn mening kan geven?*
- *Kun je in een groep altijd 'je zin krijgen'? Is het erg als je niet altijd 'je zin krijgt'?*

Vertel dat het in een groep belangrijk is dat iedereen zijn mening kan geven. Niet alleen degene die het hardst roept of het vaakst iets zegt. Als iedereen zijn mening kan geven, zorgt dit ervoor dat iedereen zich fijn voelt in de groep. Bovendien kun je - als je samen moet beslissen - kijken wat de meerderheid het liefst wil. Dan heb je met zoveel mogelijk mensen rekening gehouden.

Het is voor iedereen fijn als je ook rekening houdt met de mensen die het daar niet mee eens zijn. Misschien kunnen die de volgende keer kiezen. Zo blijft het fijn voor iedereen in de groep.

Rond af en vat samen. Samen beslissen is belangrijk, want:

KINDEREN DOEN HET SAMEN

- In een groep kunnen er veel verschillende meningen zijn. Dat is fijn.
- Als je samen beslist, wil je met iedereen rekening houden.
- Als je één ding moet kiezen, kun je stemmen en kijken wat de meeste stemmen krijgt.
- Houd ook rekening met de minderheid.

Hoe kun je samen beslissen in de klas?

Geef aan dat de leerlingen in groepen ideeën gaan verzinnen voor een activiteit om met de hele klas te doen. Vertel dat ze daarna met de klas mogen beslissen welk idee uitgevoerd gaat worden. Bespreek de randvoorwaarden met de leerlingen (zie voorbereiding). Bespreek hoe je kunt zorgen dat zoveel mogelijk leerlingen in de klas straks op jouw idee gaan stemmen. Gespreksvragen:

- *Wat gebeurt er als je alleen denkt aan wat je zelf het leukste vindt?*
- *Wanneer zullen veel leerlingen op een idee stemmen?*

TIP VOOR EXTRA

Overleg samen met de leerlingen op welke manier ze straks willen stemmen. Het kan zijn dat er naar aanleiding van de eerdere stemronde ideeën bij de leerlingen zijn over andere manieren van stemmen. Bijvoorbeeld dat je op meerdere ideeën mag stemmen, dat je een top 3 maakt of dat je ook aangeeft wat je in elk geval niet wilt.

Geef elke leerling werkblad 6. Laat de vakken zien waarin de leerlingen ideeën voor activiteiten kunnen tekenen en schrijven. Leg uit dat ze hun werkblad telkens met de klok mee doorschuiven naar hun buur in de groep. Als ze een werkblad van hun buur krijgen, mogen ze nieuwe ideeën tekenen en schrijven. Ze mogen ook een idee van iemand anders aanvullen in het vak onder dat idee. Laat op deze manier elke groep ideeën verzinnen voor een activiteit voor heel de klas. Herinner de groepen er regelmatig aan dat ze hun werkblad doorschuiven in de groep. Zo kunnen ze elkaar inspireren en aanvullen.

The worksheet is titled 'SAMEN BESLISSEN' and has a small icon of two hands shaking. Below the title is a question: 'Hoe kun je iets leuks doen met de hele klas?'. There is a grid of six empty boxes for drawing and writing. At the bottom, there is a small logo for 'Ontwerpen in de klas' and a copyright notice: '© 2019 Ontwerpen in de klas, CC BY-SA 4.0 www.ontwerpenindeklas.nl'.

Leg uit dat elke groep één idee mag kiezen om aan de klas te vertellen. De leerlingen stemmen straks op hun favoriet van deze ideeën. Geef elke groep opdracht om samen alle ideeën te bekijken. Laat de groepen één idee voor een activiteit kiezen om te vertellen aan de klas. Tip! De leerlingen kunnen ook ideeën met elkaar combineren. Laat de groepen het gekozen idee op de achterkant van één van de werkbladen tekenen en schrijven. Geef ze hier ongeveer 10 minuten voor. Vraag daarna elke groep om hun idee in twee zinnen aan de klas te vertellen. Noteer ondertussen de ideeën in het kort op het (digi)bord.

Stem met de klas via stembriefjes of gebruik een andere stemmethode (zie hierboven de tip voor extra). Turf de stemmen en tel samen met de leerlingen welk idee voor een activiteit de meeste stemmen heeft. Geef aan wanneer jullie dit idee kunnen uitvoeren. **TIP** Je kunt ervoor kiezen om niet gekozen ideeën op een later moment aan bod te laten komen.

Bespreek na afloop hoe dit is gegaan. Evaluatievragen:

- *Heb je rekening gehouden met wat je zelf leuk vindt of met wat andere leerlingen leuk vinden?*
- *Hoe heb je gekozen op welk idee je gaat stemmen?*
- *Waarom denk je dat het gekozen idee gewonnen heeft?*

Hoe kun je thuis samen beslissen? (Optioneel)

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Deel werkblad 7 aan de leerlingen uit. Laat ze nadenken over iets waar ze thuis over willen meebeslissen. Leg zo nodig de keuzes uit.

Leerlingen kunnen een keuze omcirkelen of een eigen optie toevoegen door te tekenen en te schrijven.

Leerlingen nemen het werkblad mee naar huis. Vraag in de dagen erna in de kring naar ervaringen van leerlingen. Evaluatievragen:

- *Hebben ze thuis samen een beslissing genomen?*
- *Hoe ging dat?*
- *Was iedereen tevreden met de uitkomst?*

Meer inspiratie

- Geef ruimte aan alle verschillende meningen in de klas en moedig het aan als leerlingen met een andere mening die uiten.
- Laat leerlingen vaker meedenken en meebeslissen in de klas. Houd ook rekening met de minderheden en bedenk daar samen een oplossing voor.
- Laat leerlingen meedenken en meebeslissen over een nieuwe hoek in de klas. Bijvoorbeeld bij de start van een nieuw thema.
- Leerlingen laten meedenken en meebeslissen is een krachtige manier om te werken aan democratische betrokkenheid én schoolcultuur. Denk aan een klassenvergadering en/of een klassenbudget. Zoek voor meer ideeën op internet naar *75 ideeën voor leerlingparticipatie de democratische speelruimte* van de CED-groep.
- Als leerlingen in groepen werken, moeten ze vaak als groep een beslissing nemen. Werkvormen die hierbij kunnen helpen, vind je op www.ontwerpenindeklas.nl/do-it-yourself. Kijk vooral bij *Van vuist naar vijf*, *Stippen* en *Stembriefjes*.
- Zoek op internet naar *Wat stem jij? Kleuters/onderbouw* voor een les over stemmen.
- Wil je meer ingaan op verschillende meningen over een onderwerp? Zoek dan op internet naar *middenbouw Regenboog aan meningen* en *middenbouw Alles is gekleurd* voor twee lessen over het waarderen van verschillende meningen.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

LES 6 Jouw droomklas

Inleiding

Een les over hoe je iets (nog) beter kunt maken. De leerlingen ervaren waarom (dag)dromen belangrijk is en ontwerpen een droomklas.

Leerdoelen

- De leerlingen leren een situatie verbeteren.
- De leerlingen ontdekken waarom (dag)dromen belangrijk is.
- De leerlingen bedenken hoe fijn onderwijs eruitziet.
- De leerlingen ontwerpen een droomklas.

Materiaal

- Werkblad 8 (zie bijlagen)
- A2 vel per groepje (ca 4 leerlingen)
- (Digi)bord
- Kleurpotloden en/of stiften
- Knutselmateriaal: schilderstape, scharen, papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Voorbereiding

Maak viertallen en zet de tafels in groepen. Print voor elke leerling werkblad 8. Print een aantal extra werkbladen. Leg een vel A2-papier voor elk viertal klaar. Zorg voor (kleur)potloden, pennen en/of stiften. Schrijf de hulpvragen (bladzijde xx) vooraf op het (digi)bord.

Optionele activiteit voor thuis: Leg A4-papier klaar. Maak later (!) een materiaaltafel met knutselmateriaal. Denk hierbij aan schilderstape, lijm, scharen, papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort. Zet de materialen op een aantrekkelijke manier op een tafel klaar.

Lesbeschrijving

Hoe ziet (dag)dromen eruit?

Ga in gesprek over dromen. Gespreksvragen:

- *Wat is dromen?*
- *Wanneer droom je?*
- *Wat gebeurt er als je droomt?*
- *Waarom droom je?*

Leg uit dat onderzoekers niet helemaal zeker weten waarom we dromen. Het lijkt erop dat dromen helpt bij leren, dat het helpt om met je gevoelens om te gaan en dat het helpt om te verwerken wat er overdag is gebeurd.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Dromen doe je wanneer je slaapt én soms doe je het ook overdag. Vraag de leerlingen wie er wel eens in de klas (weg)droomt. Vraag de leerlingen wat er gebeurt tijdens dit dagdromen. Bespreek de verschillen tussen dromen wanneer je slaapt en dagdromen.

Dromen als je slaapt	Dagdromen
<ul style="list-style-type: none">• Slapen• Onbewust: je kiest niet zelf waar je droom over gaat• Verwerken van gevoelens• Verwerken van gebeurtenissen	<ul style="list-style-type: none">• Wakker• Bewust: je kiest zelf waar je droom over gaat• Fantaseren• Denken over toekomst

Leg uit dat onderzoekers hebben ontdekt dat dagdromen helpt bij het oplossen van problemen. Door te dagdromen fantaseer je over de toekomst en bedenk je ideeën om de wereld een beetje mooier te maken.

Rond af en vat samen. Dagdromen is belangrijk, want het helpt je:

- Problemen oplossen
- Nieuwe ideeën bedenken
- Fantaseren over de toekomst

Door te dagdromen maken we de wereld een beetje mooier!

TIP VOOR EXTRA

Vraag de leerlingen om twee minuten te dagdromen. Ze mogen aan van alles denken. Vraag ze na het dagdromen om te verzinnen wat je allemaal met een baksteen kan doen. Geef de leerlingen even de tijd en bespreek vervolgens de ideeën. Leg uit dat dezelfde oefening in dit onderzoek* ook is gedaan. Toen is ontdekt dat mensen meer originele en creatieve ideeën bedenken als ze dagdromen.

Hoe kun je (dag)dromen in de klas?

Vraag de leerlingen om twee minuten te dagdromen. Ze mogen aan van alles denken. Leg vervolgens uit dat we door te dromen de wereld een beetje mooier kunnen maken en kunnen verbeteren. Vertel dat de leerlingen gaan bedenken hoe hun droomklas eruitziet. Filosofer eerst kort met elkaar over de volgende vraag:

- Wat maakt een klaslokaal fijn en leuk?

Zorg dat elke leerling werkblad 8 krijgt en toegang heeft tot schrijf- en tekenmateriaal. Geef de leerlingen opdracht om hun naam op te schrijven. Leg uit dat ze met woorden en eenvoudige tekeningen kunnen laten zien waar ze aan denken bij een droomklas. Alles mag. TIP Geef leerlingen met veel ideeën een extra werkblad.

Stel een aantal van onderstaande hulpvragen en laat de leerlingen na iedere vraag iets tekenen en schrijven op het werkblad.

The worksheet is titled 'JOUW DROOMKLAS' and features a grid of six squares for drawing. At the top, there are two boxes labeled 'Mijn droomklas' and 'Naam'. At the bottom, there is a small logo and text: 'Ontwerpen in de klas' and 'CC BY-SA 4.0 www.ontwerpenindeklas.nl'.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Hulpvragen:

DOEN

- *Wat kun je doen in jouw droomklas?*
- *Waar kun je fijn ...? Vul activiteiten in: werken, lezen, enzovoort.*
- *Wat kun je doen als je ... bent? Vul emoties in: blij, verdrietig, enzovoort.*
- *Wat heb je nodig om beter te worden in ...? Vul activiteiten in: rekenen, bewegen, enzovoort.*

ZIEN

- *Wat kun je zien in jouw droomklas?*
- *Is er iets bijzonders te zien?*
- *Welke kleuren zie je?*
- *Welke vorm heeft je droomklas?*
- *Wat hangt of staat er?*

GEBRUIKEN

- *Wat kun je gebruiken in jouw droomklas?*
- *Welke spullen gebruik je?*
- *Welke meubels heb je nodig?*
- *Hoe kun je zitten? Wil je wel altijd zitten?*
- *Welke (speel)hoeken zijn er?*
- *Welke dingen maken jouw droomklas gezellig?*
- *Welke technologie heb je nodig? Denk aan smartboard, Chromebook, enzovoort.*

TIP VOOR EXTRA

Vraag de leerlingen wat ze bedacht hebben bij de vragen. Teken en schrijf de antwoorden op het (digi)bord. Gebruik turfstreepjes bij dubbele antwoorden. Verzamel zo de meest geliefde onderdelen voor in een droomklas. Bespreek met de leerlingen wat in een droomklas MOET en wat MAG. Dit kun je met kleur aangeven.

Voel de flow aan en rond af. Leg uit dat de leerlingen vanaf dit moment in viertallen gaan werken. Zorg dat elk viertal een vel A2-papier krijgt. Dit vel komt in het midden van de tafels. Leg uit dat de viertallen samen één droomklas gaan maken. Herinner de leerlingen aan les 4 over elkaar aanvullen. Start klassikaal en geef de viertallen de volgende opdracht:

- Kies samen welke vorm de droomklas krijgt.
- Teken de vorm (heel groot) op het vel A2-papier.

Leg de vervolgoopdracht uit. Vertel dat telkens twee leerlingen tegelijk aan de beurt zijn. Dit doe je als je aan de beurt bent:

- Kies iets van jouw werkblad wat je in jullie droomklas wilt.
- Teken dit op het vel A2-papier.
- Leg uit dat leerlingen die niet aan de beurt zijn alvast kunnen kijken wat ze willen tekenen én de andere kunnen helpen.

Geef het startsein, begeleid het samenwerken en herhaal waar nodig de opdracht.

KINDEREN DOEN HET SAMEN

Rond af door de verschillende droomklassen te bekijken. Maak een tour door de klas en ga in gesprek met de viertallen.

Gespreksvragen:

- *Hoe ziet jullie droomklas eruit? Vertel eens over jullie droomklas.*
- *Wat maakt jullie droomklas bijzonder?*
- *Hoe zou je je voelen in jullie droomklas?*
- *Hoe ging het samenwerken?*

Hoe kun je thuis (dag)dromen? (Optioneel)

Geef de leerlingen opdracht om thuis te fantaseren over hun droomkamer. Vraag ze om hier een tekening van te maken. Geef ze daar ongeveer een week de tijd voor. Laat de tekeningen mee naar school nemen.

Geef de leerlingen gelegenheid om - op basis van hun tekening - een maquette te maken van hun droomkamer. Laat de leerlingen zelf een tentoonstelling in de klas organiseren. Geef ze tijdens de taalles de opdracht om (eenvoudige) tekstborden bij de droomkamers te schrijven zoals in het museum.

Meer inspiratie

- Verzamel met je klas de beste dingen uit de droomklassen. Verdeel de taken en maak hier samen een maquette van. Presenteer dit aan de directeur.
- Bespreek wat je gelijk al zou kunnen veranderen in de klas om de droomklas dichterbij te laten komen.
- Laat de leerlingen een collage maken van beelden uit tijdschriften voor hun droomschoolplein.
- Zoek op internet naar *Schooltv Cowboy Kitty Koe* en bekijk de video. Ga in gesprek. *Waar droomt Kitty Koe over? Wat wil ze later worden? Wat is jouw droom voor de toekomst?* Laat de leerlingen een tekening maken over hun toekomstdroom.
- Zoek op internet naar *Schooltv Studio Snugger aflevering 174* en bekijk de video over de vraag: *Hoe weet je of je droomt of wakker bent?*
- Bespreek een van onderstaande stellingen. Laat de leerlingen aangeven of ze het met de stelling (on)eens zijn. Ga in gesprek. *Waarom ben je het met de stelling (on)eens? Wie wil hier ook iets over zeggen? Wie denkt hier heel anders over? Vertel eens wat jij goed vindt aan wat ... zegt?* Laat de leerlingen in het gesprek een aantal keer opnieuw aangeven of ze het (on)eens zijn met de stelling. Voel de flow aan en rond af.
 - School moet tijd maken om te dagdromen.
 - Dagdromen moet op de dagplanning staan.
 - Op school moet je niet alleen werken, maar ook even dagdromen.